

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів дисертації Михайла Івановича Ончуленка на тему: «Постсекулярні трансформації та перспективи оновлення релігійного: соціально-філософські концепти і традиціоналістська критика», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія галузі знань 03 Гуманітарні науки

1. Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету

Подана на розгляд дисертація висвітлює хід і результати дослідження соціально-філософської проблеми втрати та відновлення значущості релігійного (сакрального) на тлі раціонально-наукового поступу і поширення світських форм світогляду, яка набула особливої актуальності з початку цього століття. Повернення релігії в публічну сферу, визнане і втілене Юргеном Габермасом у понятті постсекулярності, змістило фокус уваги філософів з процесу секуляризації на постсекулярні трансформації у різноманітних соціально-культурних царинах. Одна з методологічних проблем, яка залишається актуальною для побудови теорії постсекулярності, – це визначення її понятійного апарату. За понад чверть століття постсекулярний дискурс збагатився розвиненою термінологією. Нові елементи, утворені як похідні від усталених термінів «секулярний» і «секуляризація», часто невизначені, суперечливі чи такі, що дублюють одне одного. На такій хиткій основі складно побудувати струнку систему, типологію тощо. Тож актуальним залишається запит на чіткий і обґрунтований підхід до інтеграції й концептуалізації розрізнених версій постсекулярності, враховуючи зміни, яких вони продовжують зазнавати.

Представлена кваліфікаційна робота спрямована на усунення наявної лакуни в теоретико-методологічних засадах дослідження постсекулярності, уточнення понятійного апарату і формування методологічної рамки для систематизації та типологізації відповідних дослідницьких стратегій та їх нормативної оцінки.

Тема дисертації обрана в рамках науково-дослідної роботи кафедри філософії та культурології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Ціннісно-смысловий потенціал філософії і науки: пошук відповідей на виклики 21 століття» (№ держреєстрації 0120U102712).

Об'єктом дослідження постають постсекулярні трансформації як соціально-філософський феномен взаємодії релігійного і світського в сучасних суспільствах. Предметом – провідні соціально-філософські концепти постсекулярності, з урахуванням традиціоналістської критики модерну та перспектив оновлення релігійного, що розгортаються у полі двох визначальних координат постсекулярного.

2. Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації.

Наукове завдання дослідження – здійснити соціально-філософську концептуалізацію постсекулярних трансформацій шляхом аналізу провідних теоретичних інтерпретацій секуляризму, традиціоналістської критики модерну та визначення перспектив оновлення релігійного в сучасному світі.

Для виконання поставленого завдання визначено наступні кроки: окреслити проблему концептуалізації постсекулярності та уточнити евристичний статус поняття «трансформації» як аналітичного ключа до опису зміни форм присутності релігійного і світського; здійснити термінологічну демаркацію секуляризації як процесу, секулярності як структурного стану та секуляризму як нормативної програми; розмежувати десекуляризацію, контрсекуляризацію і постсекулярність; реконструювати соціологічну матрицю секуляризації як провідну дослідницьку традицію, окресливши її дискурсивні моделі, періодизаційні підходи та позитивістські витоки (О. Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм); проаналізувати традиціоналізм як інтелектуальну опозицію модерну (Р. Генон, С. Х. Наср) та простежити українську рецепцію традиціоналістських мотивів у дослідженнях секуляризації; уточнити статус «контрсекуляризації» у працях Р. Халікова;

розкрити теорію десекуляризації П. Бергера як передумову постсекулярного мислення, зокрема її контрсекулярний та плюральний вектори, а також соціальні реалії відповідних форм протестантизму; зіставити два впливові концепти постсекулярності – просекулярний (Ю. Габермас) і прорелігійний (Ч. Тейлор) – та проаналізувати їх у контексті постмодерну і кризь біоконцептографічний підхід, з урахуванням габермасівської ідеї «витонченої секуляризації» та тейлорівської «трансцендентної вертикалі»; обґрунтувати типологію традиціоналізмів у сучасному постсекулярному контексті та визначити місце «відкритого» тейлорівського традиціоналізму як моделі узгодження традиції з плюралізмом і як нормативного горизонту оновлення релігійного; узагальнити отримані результати, представивши постсекулярні трансформації як процеси, що розгортаються між просекулярною та прорелігійною (традиціоналістською) вісями координат, і показати механізми їх конфліктного співіснування, а водночас дослідити межі потенційного синтезу.

Для виконання завдань дисертаційного дослідження використано сукупність методів, які доповнюють одне одного і формують цілісну методологію дослідження: історико-філософський та порівняльний (компаративний) методи застосовується для відтворення соціокультурних передумов і інтелектуального тла для формування ідеї секуляризації та її подальших видозмін; герменевтичний підхід спрямований на розуміння й тлумачення першоджерел; концептуально-аналітичний метод і елементи дискурс-аналізу використано для розрізнення значень схожих за формою термінів у дискурсі постсекулярності; генеалогічний підхід застосовано для виявлення внутрішньої логіки переходу від секулярного до постсекулярного проблемного поля; біоконцептографічний підхід дозволив проаналізувати біографії провідних теоретиків постсекулярності, виявляючи взаємозв'язок між їхніми особистісними трансформаціями й концептуалізацією соціально-культурних змін, які вони спостерігали.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх новизна.

Основні дисертаційні положення, розроблені дисертантом особисто, і містять елементи наукової новизни. Автором розкрито евристичний потенціал поєднання соціофілософських та релігієзнавчих аспектів для аналізу світових і українських тенденцій релігійного оновлення. Розроблено розширену типологію традиціоналізмів та уточнено розмежування категорій «десекуляризація», «контресекуляризація» і «постсекулярність» у межах сучасного секулярного поля. Шляхом біоконцептографічної реконструкції ідей Ю. Габермаса та Ч. Тейлора доведено зв'язок їхніх інтелектуальних біографій із запропонованими моделями постсекулярності. Дістали подальшого розвитку критичні інтерпретації теорій П. Бергера та Ю. Габермаса, останню з яких визначено як форму «витонченої секуляризації» через механізм комунікативного перекладу. Обґрунтовано концепт «відкритого традиціоналізму» як перспективну, проте інституційно обмежену модель узгодження релігійної традиції з умовами сучасного плюралізму. З урахуванням значущості секулярного та традиціоналістського підходів, дисертант розробив модель для нормативної оцінки варіантів філософсько-методологічних інтерпретацій феномену постсекулярних трансформацій світоглядно-орієнтованих сфер сучасного суспільства.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються.

Поданий на розгляд текст кваліфікаційної роботи відображає хід наукового дослідження актуальної філософської проблеми з чітко визначеними метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Це зумовило досягнення поставлених цілей роботи. Обґрунтованість отриманих результатів і достовірність викладених наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечена використанням загально-наукових і філософських методів дослідження, опорою на визнані академічною спільнотою

оригінальні праці філософів, володіння дисертантом необхідними знаннями та навичками розуміння та тлумачення джерел, філософсько-науковим понятійно-категорійним апаратом тощо.

Дисертація є самостійною, логічно побудованою, цілісною і завершеною науковою працею, виконаною з дотриманням стандартів академічної доброчесності. Текст дисертації не містить запозичень без посилання на джерело.

Відповідно до результатів перевірки програмою Turnitin, дисертаційна робота має високий ступінь оригінальності – 92%.

5. Рівень теоретичної підготовки здобувача, його особистий внесок у розв'язання конкретного наукового завдання. Рівень обізнаності дисертанта з результатами наукових досліджень інших учених.

Здобувач наукового ступеню Михайло Ончуленко має високий рівень теоретичної підготовки, володіє відповідними компетентностями і досяг програмних результатів, передбачених освітньо-науковою програмою «Філософія» зі спеціальності 033 Філософія в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Представлена дисертація підтверджує належний рівень обізнаності дослідника з результатами наукових і філософських досліджень інших авторів, присвячених проблематиці постсекулярності. Здобувач наукового ступеня продемонстрував вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати й систематизувати відомі філософські ідеї, концепції та підходи. Відповідно до мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження вдало підібрані й використані загально-наукові та філософські методи. На сторінках дисертації М. Ончуленко вступає у непряму дискусію з сучасними українськими філософами та релігієзнавцями, критично аналізуючи та проблематизуючи їхні теоретичні позиції, релевантних обраній темі. Дисертант уточнив, поглибив і розширив наявні філософські знання про постсекулярні трансформації, теоретичні та методологічні засади їх дослідження, розвинув інструменти філософського осмислення спостережуваних феноменів. Рецензована наукова праця

логічно побудована, характеризується цілісністю, системністю, містить елементи наукової новизни, які віддзеркалюють особистий внесок дисертанта у розв'язання проблеми соціально-філософської концептуалізації постсекулярних трансформацій. Сформульовані здобувачем теоретичні положення, висновки і рекомендації логічно обгрунтовані, аргументовані й спираються на сучасні дослідження інших авторів. Список використаних джерел містить 150 найменувань (з них – 98 джерел іноземною мовою):

6. Наукове та практичне значення роботи.

Значення отриманих результатів полягає у поглибленні соціально-філософського розуміння постсекулярності, визначенні теоретико-методологічної рамки аналізу сучасних соціальних трансформацій, демаркації секулярної й постсекулярної оптик дослідницького поля, систематизації й уточненні понятійного апарату постсекулярного дискурсу. На основі зіставлення секулярних і традиціоналістських підходів до оцінки модерну та ролі релігії у публічному просторі обгрунтовано типологію традиціоналізмів (від радикальних езотеричних і конфесійних стратегій до «відкритого» тейлорівського традиціоналізму). Двовимірна модель нормативної оцінки позиції того чи того представника постсекулярного дискурсу дозволяє з більшою точністю й увагою до відмінностей класифікувати різні типи розуміння постсекулярності, уникаючи похибки редукції (надмірного спрощення) постсекулярності до співіснування секулярності й релігійності, з акцентом на поверненні релігійності в публічну сферу. Тим самим «постсекулярність» набуває глибшого змістовного наповнення, а дослідницька методологія – конкретного методологічного інструментарію.

7. Використання результатів роботи.

Теоретичні положення та висновки дисертації можна використовувати під час викладання курсів для студентів широкого кола спеціальностей: філософія, релігієзнавство, богослов'я, культурологія, соціологія, зокрема таких навчальних дисциплін, як соціальна філософія, філософія релігії,

філософія культури, релігієзнавство тощо. Результати дослідження можливо використати для підготовки навчально-методичних матеріалів, а також експертних оцінок, рамкових документів, декларацій з питань етики, міжособистісної взаємодії, інклюзивних практик та ін.

8. Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок здобувачки в публікації.

Ключові ідеї та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на теоретичних семінарах і засіданнях кафедри філософії та культурології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а також оприлюднювалися у доповідях і матеріалах конференцій: Всеукраїнській молодіжній конференції «“Платон мені друг, але істина дорожча”»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук» (2023); IV Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Молодіжна наука заради миру та розвитку» (2024); студентському круглому столі до Міжнародного дня філософії «Соціально-політичні трансформації сучасності: ризики та перспективи» (2024); науковому круглому столі до Міжнародного дня філософії «Плюралістичність і секуляризація в сучасному світі: перспективи соціально-філософської рефлексії» (2024); Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Філософія, психологія, педагогіка: ключові проблеми науки та практики в сучасному світі» (2024); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми інклюзивності та соціальної інклюзії: виклики та можливості» (2025).

Основні результати дисертаційної роботи оприлюднено у 3 статтях у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України та апробовані й опубліковані у збірниках матеріалів згаданих науково-практичних конференцій (7 тез доповідей).

Усі публікації здобувача – одноосібні й відповідають принципам академічної доброчесності.

**Наукові праці, в яких опубліковані основні
наукові результати дисертації:**

***Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових
фахових видань України***

1. Ончуленко М. Світоглядне положення «Секулярної доби» Чарльза Тейлора в постсекулярній філософії. *Вісник Львівського Університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. №47. С. 120-126.

ISSN: Print 2307-1664

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.15>

http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/47_2023/15.pdf

2. Ончуленко М. Філософсько-традиційний підхід в дослідженні феномену секулярності. *Вісник Львівського Університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2024. №52. С. 199-206.

ISSN: Print 2307-1664.

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.24>

http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/52_2024/26.pdf

3. Ончуленко М. Теорія секуляризації Огюста Конта в неповному та повному позитивних значеннях. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2024. №4. С. 204-209.

ISSN 2310-2896

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.4.27>

http://perspektyvy.pdpu.od.ua/4_2024/29.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ончуленко М. Концепт «повнота» в постсекулярній філософії Ч. Тейлора. *Соціально-гуманітарні дискурси сьогодення: світоглядні та ціннісні аспекти* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28

- жовтня 2023 р. м. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 53-56.
2. Ончуленко М. Полівимірність феномену секуляризації. *«Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук* : матеріали II міжнародної молодіжної конференції, 1 березня 2024 р.) Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 41-42.
  3. Ончуленко М. Сайед Хусейн Наср про екологію та медицину. *Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу* : матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького), 11-12 червня 2024 р. Київ : Видавництво НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП "Видавництво "Фенікс", 2024. С. 157-160.
  4. Ончуленко М. Контрсекуляризм та традиціоналізм у концептуальних візіях Р. Халікова. *Філософський дискурс XXI століття: Зміст, Перспективи, Соціально-практичні виміри* : матеріали круглого столу до Міжнародного дня філософії, до 190-ча Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 21 листопада 2024 р. Київ: С128-130 DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-453-8-38>
  5. Ончуленко М. Два виміри теорії секуляризації Огюста Конта. *«Молодіжна наука заради миру та розвитку»* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, 12-14 грудня 2024 р. Чернівці: С.313-315
  6. Ончуленко М. Соціальні виміри десекуляризації: просекулярний і традиціоналістський протестантизм. *«Платон мені друг, але істина дорожча»: між вірністю пам'яті та пошуком істини.* : матеріали III міжнародної молодіжної конференції, 3-4 березня 2025р.) Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 21-24.
  7. Ончуленко М. Інклюзія як постсекулярна стратегія соціальної інтеграції у філософських концепціях Ю. Габермаса та Ч. Тейлора. *«Світоглядно-ціннісні засади соціальної інтеграції й інклюзивні практики в Україні»* матеріали міжнародної науково-практичної конференції 30-31 жовтня 2025

року м. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2025 С. 28-31.

9. Оцінка мови і стилю дисертації.

Мова дисертації відповідає нормам української літературної мови, її наукового стилю з урахуванням специфіки філософської термінології, а також вимогам сучасного українського правопису.

Дисертація характеризується точністю формулювань, які розкривають зміст отриманих результатів і висновків. Структура тексту віддзеркалює логіку та послідовність проведення дослідження. Композиція розділів дисертації відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Основні теоретичні положення та висновки є несуперечливими та обґрунтованими за допомогою аргументів і прикладів.

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності з відповідної галузі знань, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертації Михайла Ончуленка за своїм спрямуванням, теоретичним характером положень наукової новизни та практичним значенням відповідає спеціальності 033 Філософія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

11. Дотримання нормативних вимог щодо оформлення дисертації.

Дисертація складається з анотацій двома мовами (українською та англійською), списку опублікованих праць автора, вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків і списку використаної літератури. Представлений на розгляд текст дисертації відповідає чинним нормативним вимогам щодо оформлення дисертації.

12. Рекомендація дисертації до захисту.

За результатами публічної презентації результатів дисертації та їх обговорення на засіданні кафедри філософії та культурології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «10» березня 2026 р. (Протокол №7) дисертацію Ончуленка Михайла Івановича на тему: «Постсекулярні трансформації та перспективи

оновлення релігійного: соціально-філософські концепти і традиціоналістська критика», рекомендовано до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

(Рішення ухвалено членами науково-педагогічного колективу кафедри філософії та культурології одногolosно).

Голова засідання,
докторка філософських наук,
завідувачка кафедри філософії
та культурології

Ірина Горохолінська

10 березня 2026 р.

